

Vähemmistöpolitiikka vastaisuudessa – ylläpitoa vai kehitystä?

Kaisa Syrjänen-Schaal

Vähemmistöpolitiikka on viime vuosina kehittynyt Ruotsissa myönteiseen suuntaan. On edistytty aimo askel kansallisten vähemmistöjen kielten ja kulttuurien säilyttämisen tiellä. Kansainvälinen tarkkailu on osaltaan vaikuttanut siihen, että kukin maa on alkanut itse ottaa vastuuta kansallisista vähemmistöistään, ja vähemmistöjen oikeudet ovat vahvistuneet. Mitä Ruotsissa tapahtuu nyt, kun uusi laki on voimassa toista vuotta? Mitä vaaroja nykyisessä tilanteessa on ja mitä vähemmistöjen itsensä pitäisi nyt tehdä?

Vuoden 2004 alussa silloinen hallitus antoi kansanedustaja Paavo Valliukselle tehtäväksi tutkia edellytykset suomen kielen tilanteen parantamiseksi. Tehtävä laajentui myöhemmin koskemaan myös saamen kieltä. Selvittäjä tapasi työssään paljon vähemmistöjärjestöjen edustajia ja yksityishenkilöitä. Monet ruotsinsuomalaiset ilmaisivat suuttumuksensa, turhautumisensa ja pettymyksensä siitä, että vähemmistösopimusten ratifiointi ei ollut johtanut Ruotsissa mittavampiin muutoksiin. Keskusteluissa vahvistui kuva, joka oli tullut esille aikaisemminkin: vähemmistöjen status ja oikeudet olivat liian heikot, alueet, joille annettiin vahvistettu vähemmistösuoja, olivat kooltaan hyvin pieniä, enemmistö ei tiennyt kansallisista vähemmistöistä juuri mitään, paikallistasolla oli tehty vain vähän sopimuksessa määrättyjen toimien toteuttamiseksi ja vähemmistöjen mahdollisuudet vaikuttaa itseään koskeviin asioihin olivat vähäiset. Enemmistön edustajat eivät yleensä edes tieneet, että vähemmistöillä oli oikeuksia.

Olin tämän selvityksen pääsihteerinä, ja ehkä suurimman vaikutuksen minuun tekivät epätoivo ja suru, joita etelä- ja uumajansaamelaiset tuliselut ilmaisivat: ”Meidän kieleemme häviää, meillä ei ole työkaluja sen pelastamiseksi emmekä pian enää jaksaa...” Saamelaisten tilanne vahvasti kuvaa siitä, että muutoksen täytyy alkaa heti. Oli myös selvää, että saamelaiset olivat päässeet huomattavasti pitemmälle kuin ruotsinsuomalaiset kielen elvyttämisessä: he ymmärsivät kielen elvyttämisen merkityksen. Monet saamelaiset olivat jo tietoisia siitä, että kielen pelastaminen vaatii suuria ponnisteluja.

Kielen elvyttämisen merkitys oivalletaan

Viime vuosina on tapahtunut paljon ja tilanne on parantunut monella alueella. Selvityksessä esitetyt ehdotukset ovat suurelta osin toteutuneet. Hallituksen vähemmistöstrategia merkitsee aimo askelta eteenpäin. Enemmistöyhteiskunnalla on vastuu vähemmistökielten säilymisestä ja yhteiskunnan on tarjottava vähemmistöille tarvittavia työkaluja, jotta aktiivinen kielen elvytys olisi mahdollista. Tämä merkitsee ratkaisevaa asenteenmuutosta. Vähemmistöt eivät pysty pelastamaan kieliään itse – vaan enemmistön täytyy olla apuna siinä työssä. Myös hallituksen suhtautuminen vähemmistöihin on muuttunut. Kymmenen vuotta sitten puhuttiin vähemmistöjen tarpeista. Nykyään puhutaan niiden oikeuksista ja voimaantumisesta, siis siitä, että vähemmistöille tulee antaa työkaluja ja edellytyksiä muovata oma tulevaisuutensa itse.

Uusi vähemmistölaki on selventänyt yksityisten ihmisten oikeuksia ja viranomaisten velvollisuuksia. Hallintoalueisiin kuuluu huomattavasti enemmän kuntia kuin ennen ja yhä useampi kunta on ilmoittanut haluavansa liittyä niihin. Yhä useampaan kuntaan on palkattu koordinaattoreita, jotka edistävät vähemmistöuudistusta aktiivisesti. Heidän työnsä on vaikuttanut paljon siihen, että vähemmistötyö etenee paikallistasolla. Kunnat saavat vähemmistötyöhönsä tukea. Valtio ohjaa viranomaisia entistä selvemmin. On käynnistetty useita elvytyshankkeita, ja työhön on tullut mukaan paljon yksityisiä henkilöitä. Jopa ruotsinsuomalaiset puhuvat nykyään aktiivisen elvytyksen tarpeesta.

Vähemmistöpolitiikan heikkouksia ja haasteita

Eräällä tärkeällä alueella ei ole kuitenkaan tapahtunut juuri mitään. Huolimatta Euroopan neuvoston kritiikistä, jota neuvosto on esittänyt toistuvasti, hallitus ei ole ryhtynyt välttämättömiin toimiin koulutuksen alueella, josta taattaisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten mahdollisuudet oppia vähemmistönsä kieltä. Muista maista saadut kokemukset osoittavat, että koulutusjärjestelmän muoto merkitsee paljon, jotta kestävä ja kauaskantoinen kielenelvytys olisi mahdollista. Euroopan neuvosto huomauttaa viimeisimmässä seurantaraportissaan, että jos halutaan säilyttää vähemmistökielet, ovat uusajattelu ja perusteelliset rakenteelliset muutokset tarpeen.

Tällä hetkellä ei tällaisiin uudistuksiin näytä olevan todellista poliittista tahtoa. Koulutusministeriön edustajat ovat aikaisemmin eri yhteyksissä vedonneet siihen, että reformit tulisivat liian kalliiksi. Argumentti on kuitenkin hyvin kyseenalainen, sillä onhan hallitus toteuttanut menneellä toimikaudellaan suuria ja kalliita koulutuksen uudistuksia. Näiden yhteydessä olisi voitu ottaa huomioon myös vähemmistöjen oikeudet. Toinen väite on, että vähemmistöt itse eivät ole olleet opetuksesta

tarpeeksi kiinnostuneita. Myös tämän argumentin voi kyseenalaistaa. On joukoittain äidinkielen opetukseen halukkaita lapsia, jotka eivät kuitenkaan saa opetusta, koska puuttuu opettaja tai koska lapsi ei täytä peruskielitaidon vaatimusta. Vaatimus sotii lisäksi vähemmistösovimuksia vastaan.

Toinen tärkeä alue on terveyden- ja sairaanhoito. Ruotsinsuomalaisten edustajien mukaan Ruotsin tulisi laajentaa toimiaan myös tälle alueelle, mutta poliittista muutosta ei vaikuta tällä hetkellä olevan. Kuluvalla toimikaudella hallituksen tähtäimessä näyttää olevan jo toteutetun reformin hoitaminen, ja lisäkehitys saa odottaa vuoroaan – paitsi romanien tilanteen parantaminen.

Vähemmistöreformin toteuttaminen

Vähemmistöreformin painopiste on nyt siirtynyt sen toteuttamiseen paikallistasolla. On meneillään konkreettisten paikallisten tarpeiden kartoitus ja toimivien neuvottelumuotojen luominen. Myös työn organisointiin saattaa kuluja aikaa. Hallintoaluekuntien koordinaattorien kautta kunta saa yleensä yhteyden yksityisiin henkilöihin ja pystyy luomaan tarvittavia kontakteja. Yksi kansallisten vähemmistöjen suurista haasteista on kyky saada liikkeelle tarpeeksi voimia, jotta omat äänet saadaan kuuluville. Muuttamiseen tarvitaan aktiivisia osallistujia ja sitä, että omistaudutaan paikallistason asioille. Vaaditaan eri organisaatioiden yhteistyötä ja ehkäpä yhteistyötä myös eri kansallisten vähemmistöjen välillä. Vähemmistöissä ja niiden järjestöissä on myös yhteistyötä vaikeuttavia jännitteitä. Vähemmistöt saattavat olla passiivisia, ja vaarana on asenne, että ”joku toinen” saa asiat luistamaan. Jotkut valittavat, että uudistus tulee 30–40 vuotta liian myöhään eikä enää kannata tehdä mitään. Yksityiset ihmiset eivät ehkä käytä vähemmistöoikeuksia hyväkseen. Jos osoittautuisi, että oikeutta vähemmistökielisiin kontakteihin tai oikeutta esikouluun tai vanhustenhuoltoon ei käytetä, päätöksentekijät voivat päätellä, ettei uudistuksia ja erityistä valtionapua tarvita.

Ruotsinsuomalainen vähemmistötyö on paljolti painottunut vanhusten olojen parantamiseen, mikä onkin tärkeää. Monen järjestön jäsenten keski-ikä on korkea, eikä järjestöjen toiminta yleensä kiehdo riittävästi lapsia ja nuoria. Tämä on ehkä kaikkein suurin ruotsinsuomalaisten kohtaama haaste: Miten vahvistamme lasten ja nuorten identiteettiä ja miten takaamme heidän suomen kielen taitonsa? Miten saamme heidät mukaan suomen- ja monikieliseen toimintaan? On aika ruveta kuuntelemaan nuoria ja antaa heille suurempi sija heidän omilla ehdoillaan. Saamelaisien keskuudessa nuorisoliitto kulkee asiassa edellä ja näyttää tietä. Otetaan heistä oppia!

Strategiaa työhön!

Jotta päätöksentekijöihin voitaisiin vaikuttaa ja jotta uudistus kehittyisi edelleen, vähemmistöjen tulee pyrkiä olemaan yhä strategisempia. Päätöslauselmien kirjoittaminen ja muu sellainen saattaa olla hyväksi määriteltäessä ryhmän yhteisiä kannanottoja, mutta valitettavasti enemmistön edustajat eivät niistä välitä. Nykyisin vaikuttaminen on näkymistä ja sitä varten on vallattava tilaa enemmistön areenoilta. Myönteinen ruotsinsuomalainen esimerkki tästä on vähemmistöseminaari, joka järjestettiin Almedalenin poliittikkoviikolla kesällä 2011. Toinen tapa saattaa olla sosiaalisten medioiden käyttäminen sanomansa levittämiseen, kuten silloin, kun sotaveteraanilta kiellettiin pääsy suomenkieliseen vanhustenhoitoon.

Ehkäpä on aika myös ryhtyä kirjoittamaan varjoraportteja kansainvälisille valvontaelimille. Niin tekevät jotkut aatteelliset järjestöt halutessaan tuoda esiin epäoikeudenmukaisuuksia ja ihmisoikeuksien loukkauksia. Tällä tavalla voisi lisätä tietoa ja tietoisuutta kansallisista vähemmistöistä. Sinä päivänä, kun kansalliset vähemmistöt alkavat kerätä systemaattisesti informaatiota ja tuottavat omia, korkealuokkaisia raportteja tilanteestaan, ei enää ole mahdollista sivuuttaa tai torjua niitä. Olen vakuuttunut, että selviydymme tästä tehtävästä yhteisvoimin.

Kirjoittaja on toiminut aikaisemmin vähemmistöselvityksen pääsihteerinä ja ministeriön sihteerinä ja on nykyisin Ruotsin kirkon monikielisyysyksikön johtaja.

Suomenos: *Raija Kangassalo*